

Ở Việt Nam, trong 50 năm qua đã sản xuất được khoảng 450 phim truyện nhựa. Số phim này có thể xếp vào 3 luồng chính: Luồng phim truyện nhựa nghệ thuật; luồng phim thị trường - giải trí và luồng phim sử thi - anh hùng ca.

Luồng phim sử thi - anh hùng ca của Việt Nam chiếm một tỷ lệ không lớn, nhưng với lịch sử điện ảnh, với nhiệm vụ phản ánh hiện thực mang tính bản chất của lịch sử, xã hội Việt Nam, nó phải đứng vào vị trí hàng đầu. Bởi vì, phim sử thi - anh hùng ca là phim có đề tài lớn, mang chủ đề lớn, gắn với các sự kiện lớn, các tình huống lớn của đất nước, của dân tộc, của thời đại. Cụ thể, trong 3 năm gần đây, các phim *Hà Nội 12 ngày đêm*, *Ký ức Điện Biên*, *Nguyễn Ái Quốc ở Hồng Công*, *Đêm Bến Tre*,... được xếp vào luồng phim ấy.

Một bộ phim được phép sản xuất theo luồng phim này mặc nhiên nó được liệt ngay vào loại phim sản xuất theo đúng định hướng. Vấn đề đặt ra trước tiên đối với người viết kịch bản, đối với đạo diễn, đối với các nghệ sĩ tham gia biểu diễn bộ phim ấy là phải làm thế nào để tác phẩm của mình tiếp cận gần kề nhất với định hướng - tiếp cận bằng cả sáu chức năng: nhận thức, giáo dục, thẩm mỹ, giải trí, giao tiếp và ký hiệu. Với đất nước ta, cho đến bây giờ, luồng phim này phải được hưởng mọi sự ưu tiên đầu tư cả về sức người cả về sức của. Về sức người, nhiều năm nay, nhớ lại các tác giả, các đạo diễn, các nghệ sĩ diễn viên đã tham gia thực hiện các bộ phim thuộc luồng sử thi - anh hùng ca như: *Đất nước đứng lên*, *Ngã ba Đồng Lộc*, *Hoa ban đỏ*, *Tổ quốc tiếng gà trưa*, *Hẹn gặp lại*

Luồng phim sử thi - anh hùng ca THÀNH TỰU, ƯỚC MONG

TRẦN TRỌNG ĐĂNG ĐÀN *

Sài Gòn... và gần đây: *Hà Nội 12 ngày đêm*, *Ký ức Điện Biên*, *Nguyễn Ái Quốc ở Hồng Công*, *Đêm Bến Tre*... chúng ta có thể yên tâm về những gì mà chúng ta đã làm. Đương nhiên, kết quả mà sức người - sức sáng tạo nghệ thuật ở mỗi phim đem lại cho việc tiếp xúc gần kề với định hướng mỗi khác. Thậm chí, đó đây vẫn xảy ra những trường hợp không vui, ví như phim đi lệch định hướng (!). Nhưng, tất cả những trường hợp không vui đó xảy ra là do "lực bất tòng tâm". "Lực" ở đây có khi mang sự yếu kém từ phía người viết kịch bản, có khi do người đạo diễn, do người quay phim, lại có khi do người diễn hoặc do các nghệ sĩ phụ trách các phần hỗ trợ khác. Còn "tâm" thì, nói chung, chúng ta có thể vững tin vào đội ngũ nghệ sĩ điện ảnh của chúng ta. Một vấn đề cần nói thêm là nghệ sĩ làm phim truyện nhựa của chúng ta phải phấn đấu để tiếp cận gần kề với định hướng ở cả sáu chức năng. Những trường hợp không vui xảy ra đối với một số phim là xuất phát từ sự hiểu sai, hiểu lệch về mức độ cần và đủ của từng chức năng mà tác phẩm cụ thể của mình

* GS, TS, Nhà nghiên cứu

phải đạt tới. Chẳng hạn, với phim A cần đạt thật đậm *chất nhận thức* thì lại dồn sức quá nhiều để vun vén, tỉa tót cho *chức năng thẩm mỹ*. Hoặc, đối với phim B, rất cần đạt thật đậm *chức năng giáo dục* thì lại dồn sức tạo cho nó nghiêng lệch hẳn về phía *giải trí*, v.v...

Tất cả những chuyện vui, chuyện không vui ấy đã đây đó xảy ra trong các phim truyện nhựa thuộc luồng *sử thi - anh hùng ca* của chúng ta chỉ làm cho *tính định hướng* của phim được *đậm thêm hay nhạt bớt đi* mà thôi, chứ *đã là phim thuộc luồng này thì ắt đó là phim được sản xuất theo định hướng*. Ở thời kỳ mà cơ chế kinh tế thị trường chưa sát phạt văn hóa, nghệ thuật của chúng ta một cách nghiêm ngặt như ngày nay thì luồng phim này chỉ lấy việc đánh giá hay - dở trên chuẩn mực cái thước đo của các chức năng mà nó phải đạt tới. Ngày nay, làm nghệ thuật nói chung, điện ảnh nói riêng là *sản xuất*, là *kinh doanh*, là hoạt động *thị trường*, là hoạt động *thương trường*... Cho nên, phải đặt ra vấn đề "vốn", "lãi"(!). Và, vì thế đời sống văn hóa - điện ảnh của chúng ta phải trải qua một giai đoạn khó khăn. Đảo lộn vị trí, đảo lộn ngôi thứ các chức năng mà một tác phẩm nghệ thuật điện ảnh lâu nay phải làm tròn. Đặc biệt, chức năng "giải trí" được tôn lên tới mức *vượt trần*. Vì khán giả xem phim thời gian này sẵn sàng "mua" sự giải trí với một giá rất cao. Khán giả chịu "mua" đắt thì nhà phát hành thu được nhiều tiền. Nhà phát hành là *doanh nhân*, đương nhiên họ rất hồ hởi chào đón, hào hứng giao tiếp; mỉm cười tươi và "chơi đẹp" với những ai sản xuất ra thứ *hàng hóa bán chạy*, bán có lời, thậm chí lời to. Thế là, ngay đối với luồng phim truyện nhựa *sử thi - anh hùng ca* người ta cũng đòi hỏi phải *tăng tốc để đạt cho được chất "giải trí" cao, thật cao*; còn các chức năng khác thì giảm bớt lại để cho phim

khỏi bị *nặng nề*, xem phim khỏi bị *mệt trí*, và do đó phim khỏi bị ế khách. Và khi mà người làm phim chưa thực hiện hoặc không thực hiện được yêu cầu đó thì việc phát hành lâm vào uể oải, *mất phương hướng kinh doanh có định hướng*, người phát hành chê trách người làm phim, kể cả phim truyện nhựa *sử thi - anh hùng ca - chê bằng những con số doanh thu thua lỗ*, chê bằng những con số đầu tư kinh phí, đầu tư tài trợ "khổng lồ". Phim *Đất nước đứng lên* và phim *Ngã ba Đồng Lộc* được tài trợ mỗi phim đến những 1,9 tỉ đồng; phim *Hoa ban đỏ* được tài trợ đến những 2 tỉ đồng; *Tổ quốc tiếng gà trưa* và *Hà Nội mùa đông năm 1946* mỗi phim được tài trợ đến những 3 tỉ đồng... Tiếp theo: *Hà Nội 12 ngày đêm* hơn 7 tỉ; *Nguyễn Ái Quốc ở Hồng Công* hơn 10 tỉ và còn cho *Ký ức Điện Biên*; cho *Đêm Bến Tre*... bao nhiêu và bao nhiêu tỉ đồng nữa? Thế mà doanh thu phát hành thì hầu như tất cả các phim này đều không một phim nào đạt được theo công thức 3 - 7. Nghĩa là không một phim nào thu được tới 30% số tiền đã tài trợ (!). Những con số có vẻ như là "biết nói" đó thật ra lại *chẳng nói lên được gì đúng bản chất của vấn đề*. Vì ở đây, ở loại phim *sử thi - anh hùng ca* này mới chính là nơi để *ngôn ngữ của thương nghiệp, ngôn ngữ của kinh doanh* cất lên tiếng nói về khoản "lời vô giá". Đó là khoản lời về nhận thức, về giáo dục, về thẩm mỹ mà tác phẩm nghệ thuật điện ảnh loại này đã đem lại cho người xem ở giai đoạn mà *chiến lược nâng cao thị hiếu công chúng chưa được thực hiện*, dù là tới một mức độ vừa phải; ở giai đoạn mà *đất nước thực hiện cơ chế kinh tế thị trường phải luôn luôn bám chặt định hướng xã hội chủ nghĩa*. Nhân chuyện phim truyện nhựa đạt doanh thu bằng tiền bạc quá thấp, giới nghệ sĩ làm phim nhựa bị đẩy vào giữa cả một rừng những sự ngộ

nhận oan uổng (!). Chẳng hạn, khi bàn về chi tiêu tiền bạc cho một phim truyện nhựa *sử thi - anh hùng ca* thì bị chê là quá nhiều so với mặt bằng chi tiêu cho một bộ phim nhựa bình thường, cho một bộ phim video... của Việt Nam; nhưng khi bàn về mức độ hoành tráng, về kỹ thuật, kỹ xảo... thì lại bị chê là thua quá xa so với các bộ phim của Mỹ, của nhiều nước giàu có khác. Thật nực cười! Chê như vậy thật không công bằng chút nào.

Với luồng phim truyện nhựa có tính chất *sử thi - anh hùng ca* thực ra, câu chuyện phần đầu để có doanh thu cao, để đạt định hướng đúng phải được đặt ra, về căn bản, khác với cách đặt vấn đề khi bàn tới hai luồng phim nhựa kia. Vấn đề ở đây là phần đầu để nội dung định hướng nâng cao không ngừng và nâng cao không ngừng số lượt người xem. Nội dung định hướng được phần đầu để nâng cao từ cả sáu phía: Nhận thức, giáo dục, thẩm mỹ, giải trí, giao tiếp và ký hiệu. Đó là phần của nghệ sĩ điện ảnh. Còn nâng cao không ngừng số lượt người xem là phần việc của giới phát hành phim. Đây là vấn đề then chốt cần thay đổi trong nhận thức của chúng ta mà trước hết là của giới phát hành phim: cân đo cho đúng, nhận thức cho được thành tích phát hành phim thuộc luồng *sử thi - anh hùng ca* không phải bằng số triệu, số tỉ đồng như là đối với các luồng phim khác mà bằng số triệu, số tỉ... lượt người xem, là không dễ. Câu chuyện ở đây gắn liền với cả một loạt quan niệm khác, cả một loạt quan hệ khác, cả một loạt thể chế khác... Chẳng hạn, đánh giá của các cơ quan có thẩm quyền cao đối với thành tích của ngành phát hành phim không phải chỉ qua doanh thu, không phải chỉ qua thực lãi về tiền bạc mà phải qua thành tích đem phim đến với đông đảo công chúng, đem phim đến với

các lớp công chúng đúng đối tượng của từng bộ phim.

Giới phát hành phim của chúng ta bên cạnh những thành tích lớn còn có những việc làm chưa thật tốt. Chẳng hạn như chuẩn bị về nhận thức, về quan niệm trong phát hành loại phim đặc biệt này chưa được chu đáo. Cho nên, thời gian qua, đã xảy ra lắm điều đáng tiếc. Một vài ví dụ nhỏ có thể nảy sinh thắc mắc: Vì sao chọn thời điểm khởi chiếu phim *Nguyễn Ái Quốc ở Hồng Công* đúng vào ngày khai mạc SEA Games? Vì sao chuẩn bị cho việc phát hành phim *Hà Nội 12 ngày đêm* sơ sài đến nỗi công chúng đúng đối tượng xem chẳng ai biết tới, hậu quả là ngay trong thời gian phát hành đợt đầu có ngày phải bỏ đi mấy suất chiếu, vì mỗi suất số lượng khán giả đã mua vé không tới 10 người (!). Đã thế, xếp lịch chiếu cho nó, sau khi cất bốt, chỉ còn lại một số thời gian rất ngắn để nhường rạp cho một phim đã được giới thiệu khá rầm rộ từ trước và là phim cứ tưởng sẽ có đông khách, sẽ có doanh thu cao: Phim *Người Mỹ trầm lặng* (!?). Phim *Đêm Bến Tre* thì việc chuẩn bị phát hành phải nói là thật buồn. Tại buổi chiếu ra mắt vắng hoe đại biểu. Một tỷ lệ khá lớn trong số rất nhỏ khán giả có mặt là các cháu bé mà quả thực nội dung phim *Đêm Bến Tre* hoàn toàn nằm ngoài sự hiểu biết, nằm ngoài sự quan tâm của các cháu (!)... Nỗi buồn về cung cách chuẩn bị, cung cách quảng cáo cho việc phát hành các phim thuộc luồng *sử thi - anh hùng ca* mà một vài chi tiết rất nhỏ vừa nêu trên sẽ bị nhân lên gấp nhiều lần nếu đem liên hệ, so sánh với cung cách chuẩn bị chu đáo, cách thức quảng cáo rầm rộ cho việc phát hành các phim truyện nhựa thuộc luồng phim thương mại,

(Xem tiếp trang 59)

phải đào tạo, phải bồi dưỡng, luân chuyển hoặc giải quyết chế độ chính sách, chuyển công tác khác. Trước mắt, cần tiếp tục kiện toàn, củng cố bộ máy, cán bộ của hệ thống chính trị cơ sở, kể cả cán bộ thôn, buôn. Ban chỉ đạo xóa đói, giảm nghèo các cấp, đồng thời tăng cường cán bộ về trực tiếp, chỉ đạo, khuyến nông, khuyến lâm cho cấp xã, thôn, bản, buôn làng thuộc diện nghèo, nhất là các xã đặc biệt khó khăn.

9 - Để khai thác, phát huy tiềm năng đất, rừng, khoáng sản, vật liệu xây dựng... vùng miền núi thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội, bảo đảm an ninh - quốc phòng, giải quyết việc làm cho lao động tại chỗ và góp phần thực hiện tốt mục tiêu xóa đói, giảm nghèo như huyện Nam Đông nói riêng và miền núi nói chung các tỉnh cần giúp Chính phủ sớm có quy hoạch cụ thể phát triển kinh tế - xã hội vùng miền núi quyết định các huyện, xã nào được hưởng chính sách ưu đãi của Chính phủ để có cơ sở quy định trách nhiệm đối với các ngành, các cấp tham gia và giới hạn thời gian hoàn thành chương trình xóa đói giảm nghèo ở từng địa chỉ cụ thể.

Nam Đông là một huyện có nhiều xã đặc biệt khó khăn, hầu hết là đồng bào Cơ-tu. Nhưng Nam Đông cũng là một huyện tuyên chiến quyết liệt với đói nghèo và có nhiều cách làm hiệu quả nên là huyện đầu tiên trong toàn quốc có nhiều xã nhanh chóng xóa được đói, giảm được nghèo, đang vươn lên làm giàu và đã tự nguyện xin rút ra khỏi Chương trình 135 của Chính phủ. Năm 2005, huyện phấn đấu để đưa các xã còn lại vượt lên thoát nghèo. Với truyền thống đơn vị anh hùng lực lượng vũ trang trong hai cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp và đế quốc Mỹ, tin rằng Nam Đông sẽ là huyện miền núi đầu tiên trong toàn quốc trở thành một điển hình trong cuộc chiến xóa đói giảm nghèo, trở thành một vùng quê khá về kinh tế, ổn định về chính trị và mạnh về quốc phòng - an ninh trong công cuộc đổi mới hiện nay. □

LUÔNG PHIM...

(Tiếp theo trang 48)

phim giải trí như: *Gái nhảy, Lọ lem hè phố, Những cô gái chân dài...* Quảng cáo cho loại phim này được như vậy là rất tốt, rất đáng mừng, nhưng tại sao đối với phim *sử thi - anh hùng ca* thì các cơ quan phát hành của nhà nước hầu như hoàn toàn buông xuôi như vậy? Rồi sự vắng khách đã bị đổ tội cho chất lượng phim, cho nội dung phim. Hơn nữa, lúc tổng kết phát hành thì tỏ ra rất buồn phiền vì *doanh thu* của loại phim *sử thi - anh hùng ca* quá ít ỏi so với kinh phí đầu tư, lỗ quá lớn! *Vì sao* đối với loại phim này không lấy việc tổng kết thành tích, không lấy việc đánh giá năng lực phát hành bằng *số lượt người xem đúng đối tượng*; bằng *những phương pháp, những sáng kiến nghề nghiệp phát hành đối với một tác phẩm nghệ thuật đúng định hướng* mà lại đánh giá thành tích, đánh giá năng lực phát hành chỉ bằng *doanh thu, chỉ bằng thực lãi?*... Chuyện vừa nêu có vẻ nhỏ, nhưng từ đó có thể ngẫm nghĩ và nhận ra nhiều điều không nhỏ chút nào. Không nhỏ xét về mặt quản lý, điều hành thực tiễn đời sống văn hóa - điện ảnh và không nhỏ xét cả về mặt vận dụng lý luận định hướng xã hội chủ nghĩa cho sáng tạo văn hóa, nghệ thuật trong cơ chế kinh tế thị trường.

Hãy cùng nhau ngẫm nghĩ, cùng nhau bàn bạc nhiều hơn; bàn bạc một cách *thẳng thắn, chân tình, trí tuệ* để giải tỏa những dồn nén, những định kiến không tốt với luồng phim *sử thi - anh hùng ca*, một luồng phim đã, đang và nhất định sẽ phải là trụ cột, là con chim đầu đàn của điện ảnh Việt Nam trong tương lai như *ước mong* của công chúng và của các nhà sáng tạo nghệ thuật điện ảnh chúng ta. □